

Educatie voor Duurzame Ontwikkeling: kansen voor het sociaal werk?

Boekvoorstelling “Een veerkrachtige samenleving”

Leuven – 6 oktober 2010

Katrien Van Poeck

Educatie en sociaal werk

2005-2014: VN-decennium van Educatie voor Duurzame Ontwikkeling (EDO)

Streefdoel = alle vormen van leren meer richten op “de principes van DO”

Niet-formeel en informeel leren

- SW-praktijk
- DO = proces van sociale verandering, continu leerproces van individuen, groepen, samenlevingsverbanden
- Sociaal leren

Formele educatie

- Opleidingen sociaal werk
- Competenties, curriculum

Sociaal leren

= *“het leren van groepen, netwerken en sociale systemen die zich engageren in nieuwe, complexe, onzekere en onvoorspelbare omstandigheden”*

- dialoog en samenwerking
- n.a.v. maatschappelijk probleem
- diverse actoren: leren van elkaar (confrontatie)
- instrumenteel, strategisch leren + verantwoordingsleren
- ‘open’ leerproces
- gemeenschapsvorming: leren voor/door de groep

→ ook in sociaalwerkpraktijken

Sociaal leren

Sociaal leren = ambivalent en multi-interpretabel

→ kwetsbaar in vertaalslag naar concrete praktijken

→ invloed laatmoderne en liberale samenleving

Kritieken

1. Liberale kritiek

2. Postmoderne kritiek

3. Radicale kritiek

→ Grenzen aan het streven naar consensus

→ Belang van structureel en politiek werken

Liberaal kritiek op sociaal leren

- Sociaal leren als **communitaristisch project**?
- Gemeenschapsvorming, samenhang, sociaal kapitaal >< individuele autonomie, kritisch denken...?
- 'Leren voor de groep' + 'leren door de groep' + meer...
  - 'Groep' ≠ één welbepaalde visie op probleem
  - Denken/handelen rond concreet probleem staat centraal
- 'Autonomie in verbondenheid':
  - Zelfstandig richting geven aan het eigen leven in het besef anderen en een leefbare natuurlijke omgeving nodig te hebben
  - Keuzes rechtvaardigen
  - Breed vrijheidsbegrip

H13 (D. Holemans)

Liberaal kritiek op sociaal leren

Sociaal werk & DO

- Gemeenschapsvorming en sociaal kapitaal als tegengewicht voor meer individualistisch georiënteerde benaderingen van maatschappelijke problemen
- ‘Goed’ sociaal werk heeft een multi-level karakter: relaties van mensen met directe omgeving én ruimere maatschappelijke structuren → politieke invulling van sociaal kapitaal (eco-sociale benadering)
- >< vaak pragmatische, postpolitieke invulling van sociaalwerkpraktijken gericht op DO:
  - Individualisering van de verantwoordelijkheid voor maatschappelijke problemen
  - Maatschappelijke structuren buiten schot

H5 (J. Peeters)

Postmoderne kritiek op sociaal leren

H6 (A. Kenis)

- 'Tirannie van de participatie'
- Emancipatie of normalisering/overtuiging/inclusie?
- Machtsverhoudingen wijzigen of uitnodiging tot medeverantwoordelijkheid binnen ongewijzigde maatschappelijke context?
- Leerpotentieel participatiepraktijken = beperkter dan initieel gedacht
- Participatie als sociaal leerproces $\neq$ technieken van interactieve beleidsvoering
- Sociaal leren eerder confronterend dan consensusgericht

Postmoderne kritiek op sociaal leren

Sociaal werk & DO

- Participatie = legitieme besluitvorming?
- Wie kan/mag participeren, onder welke voorwaarden en wie bepaalt die voorwaarden?
  - Hier en nu
  - Later en elders
- Onoverbrugbare spanningsvelden: technocratisch perspectief of DO als 'zoeklicht'?
- Gedeelde maar gedifferentieerde verantwoordelijkheid (micro, meso, macro)

H2 (J. Peeters)

Radicale kritiek op sociaal leren

H13 (D. Holemans)

H6 (A. Kenis)

- **Politieke kwesties** gereduceerd tot technische problemen
- Expertocratie: wetenschappers lanceren en promoten eenzijdig technologische ontwikkelingen zonder breed maatschappelijk debat >< publieke ruimtes creëren: diversiteit aan groepen in de samenleving een stem geven
- Sociaal leren als omgaan met verschillen (democratie) >< bureaucratische, technocratische operaties gericht op consensus

Radicale kritiek op sociaal leren

Sociaal werk & DO

- Continuüm:
  - Consensusbenadering: welbepaalde invulling van duurzaamheid als norm, tegenstellingen = technische kwesties voor experts → win-win situaties creëren
  - Conflictgeoriënteerde focus: tegengestelde belangen als uitgangspunt → strijd om beperkte milieugebruiksruimte
- Nood aan her-politisering: emancipatie van die stemmen die vandaag in het publieke debat nauwelijks aanwezig zijn

H6 (A. Kenis)

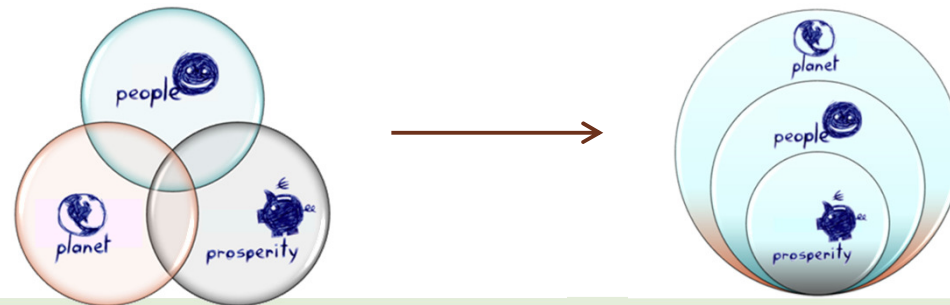
Kansen voor sociaal werk?

Welke duurzame ontwikkeling?

H13 (D. Holemans)

- **Ecologisch burgerschap**: draagkracht ecosysteem + lotsverbondenheid → politieke visie op gemeenschapsvorming
- **Constructivistische visie op DO** (≠ vaststaand ideaal) >< ‘tirannie van de participatie’
  - Participatie ≠ enige zaligmakende principe
  - Ecologische rechtvaardigheid: ongelijke verdeling ecologische lusten en lasten
- **DO ≠ win-win-win situatie**

H12 (P. Debruyne & J. Peeters)

Welke sociale leerprocessen?

- **Politieke dimensie:** in vraag stellen van institutionele structuren en ongelijke machtsverhoudingen in het licht van rechtvaardigheid
  - **Schaaldimensie:** 'private' keuzes hebben 'publieke' consequenties → individuele + collectieve acties
  - **Ethische dimensie:** kritische reflectie over normatieve karakter van DO: welke wereld willen we doorgeven?
  - **Contextuele dimensie:** DO als tijdelijk, historisch resultaat van een voortdurende strijd om ideeën, belangen, waarden, wereldbeelden en opvattingen binnen een begrensd ecologisch systeem (concrete mensen op concrete plaatsen)
- onderling verweven dimensies

↙
basisstelling boek

↙
H6 (A. Kenis)

↙
H12 (P. Debruyne &
J. Peeters)

EDO in de opleiding sociaal werk

Nieuwe noden voor opleiding sociaal werk?

- Complexiteit en onvoorspelbaarheid van maatschappelijke fenomenen
- Uitdijende impact in tijd en ruimte:
  - Wat we *nu* doen, heeft gevolgen voor *later*
  - Wat *wij hier* doen, heeft gevolgen voor *anderen elders* op de wereld
- Nood aan paradigmaverandering, politieke benadering van DO: grondslagen van de samenleving moeten herzien worden, rekening houdende met tegenstrijdige visies en belangen

Competenties voor DO

H21 (J. Peeters &
K. Van Poeck)

DHO Nederland: VESTIA+D model

- **Verantwoordelijkheid:** stakeholderanalyse, persoonlijke verantwoordelijkheid, verantwoording afleggen, eigen handelen kritisch evalueren
- **Emotionele intelligentie:** herkennen & respecteren van waarden & handelingsperspectieven, luisteren naar meningen & emoties, onderscheid feiten/vermoedens/meningen
- **Systeemgerichtheid:** inter/transdisciplinair samenwerken, denken in systemen, creatief denken, ketengericht denken
- **Toekomstgerichtheid:** niet-lineaire processen begrijpen, denken in ≠ tijdschalen, consequenties inschatten, toekomstgericht denken
- **persoonlijke Inzet:** DO in eigen werk, kennis en expertise actueel houden, werken aan idealen, eigen geweten als maatstaf
- **Actievaardigheid:** keuzes maken, handelen als de tijd rijp is, omgaan met onzekerheden, besluitvaardigheid

Competenties voor DO

Vaststellingen Lerend Netwerk 'Oriëntatie van sociaal werk op DO'

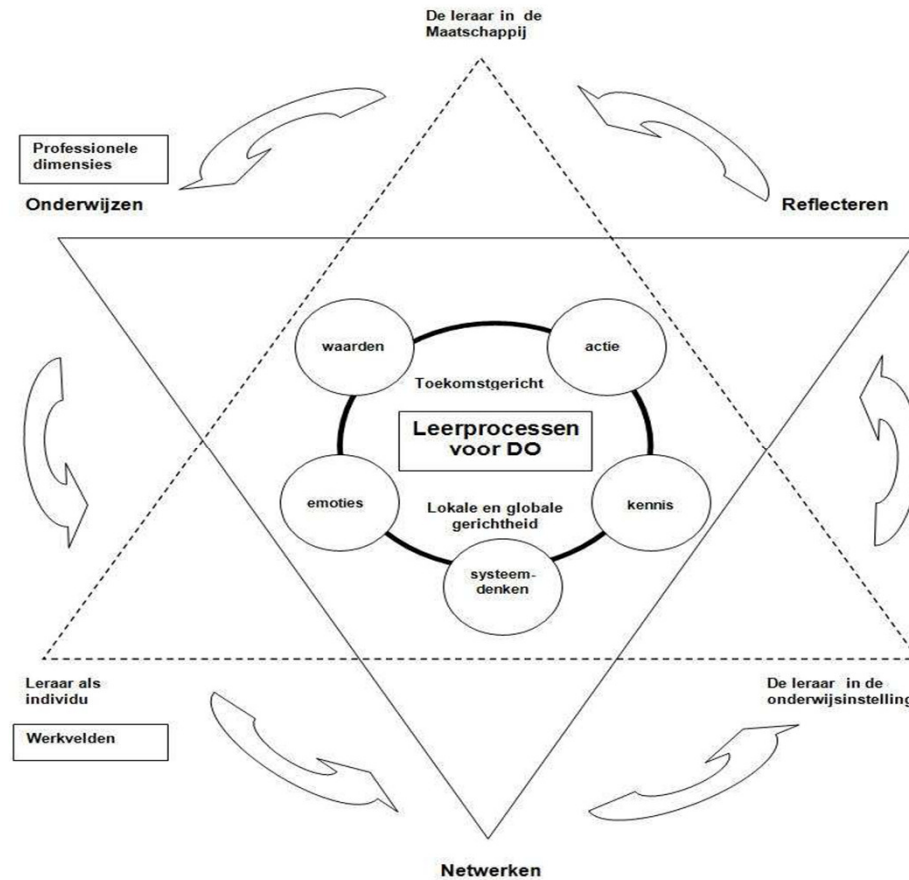
- Meeste VESTIA-competenties zitten impliciet vervat in competentieprofielen SW
- (Nog) niet begrepen vanuit belang voor DO
- Leemte: toekomstgerichtheid
- Systeemgerichtheid krijgt nieuwe accenten
- Kritiek:
  - Sterke nadruk op individuele verantwoordelijkheid en reflectie >< gedeelde verantwoordelijkheid en intervisie
  - Belang van onderlinge samenhang met het oog op structureel werken

Competenties voor DO

ENSI-CSCT: dynamisch raamwerk voor leerkrachten

H21 (J. Peeters & K. Van Poeck)

Competenties voor DO

- **Leerkracht**
    - als individu
    - in de onderwijsinstelling
    - in de maatschappij
  - **Algemene competenties**
    - Reflecteren
    - Onderwijzen
    - netwerken
  - **Bekwaamheidsdomeinen voor DO**
    - Kennis over duurzaamheidskwesties verwerven
    - Denken in termen van systemen
    - Waarderen van situaties, ethische normen hanteren
    - Omgaan met emoties
    - Actiegericht kunnen werken
-

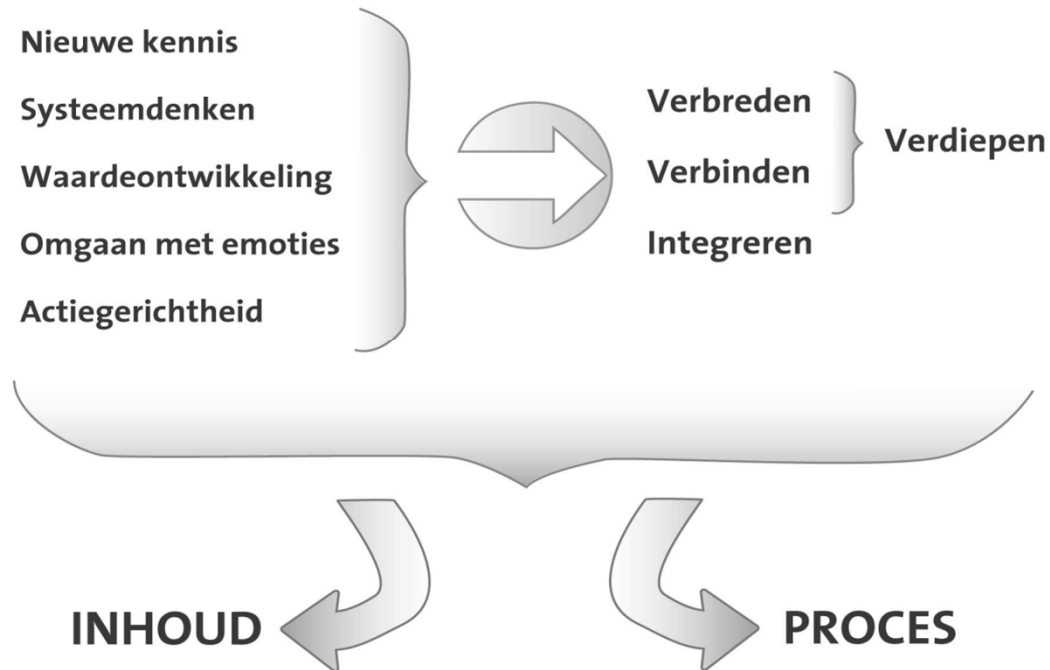
Een breder kader

Leren voor DO > onderwijs

→ **Educatie voor Duurzame Ontwikkeling (EDO): de vlag en de lading**

<http://edo.lne.be>

Curriculum sociaal werk

- Verticale of horizontale **integratie van DO in onderwijscurriculum?**
  - DO als expliciete competentie, apart opleidingsonderdeel
  - DO impliciet in competentielijst, verweven in verschillende opleidingsonderdelen (incl. projectonderwijs, stage)
  - gecombineerd model: kennis *over* + competenties *voor* DO
- Hinderpalen:
  - Dominantie van disciplines, disciplinegerichte opleidingsonderdelen
  - Organisatie in afstudeerrichtingen $><$ eenheid, verbindingen

Curriculum sociaal werk

EDO vereist nieuwe kennis

- Sleutelementen:
  - Onderlinge afhankelijkheid verschillende aspecten
  - Tijds- en ruimtedimensie
  - Onzekerheid
  - Draagkracht
  - Diversiteit
- Kennis over effecten van het probleem, grondredenen, veranderingsstrategieën én alternatieve oplossingen

Integratie in 'educatief werken' (KH Leuven):

- Eigen inhoudelijke deskundigheid verwerven als neofieten in bepaalde thematiek → educatief aanbod

H24 (G. Gehre)

H22 (W. Sleurs)

EDO bevordert systeemdenken

- Gehelen > deelaspecten
- Dynamische relaties > lineaire oorzaak-gevolg-ketens (bv. Syndroombenadering)
- Processen > feiten
- Patronen > details (bv. systeemarchetypes)

Integratie in 'educatief werken':

- Thematische benadering projectwerk: multidisciplinaire benadering
- Realiteit van verschillende systemen: projectgroep, organisatie, onderwijscontext, doelgroep
- 'Moeilijke vragen' van de doelgroep → kritische zin

Curriculum sociaal werk

EDO is gericht op waardeontwikkeling

- Waarden verduidelijken en bespreekbaar maken
- Ruimte voor nieuwe waarden
- Ervaringsgericht werken aan betekenisvolle thema's
- Diversiteit als verrijking

Integratie in 'educatief werken':

- Studenten uitgedaagd om positie te kiezen
- Educatief werk $\neq$ waarde vrij: geloofwaardigheid ~ persoonlijke houding
- Zichzelf confronteren met nieuwe kennis
- Kritische incidenten in groepsproces
- Interessante discussies over waarden en overtuigingen

Curriculum sociaal werk

EDO houdt rekening met emotionele aspecten

- Inzicht in eigen emoties en gevoelens + die van anderen
- Gevoelens betekenisvol kunnen uiten
- Emoties kunnen reguleren
- Emoties productief kunnen gebruiken

Integratie in 'educatief werken':

- In huidige onderwijspraktijk geen echt aandachtspunt bij het ontwikkelen van een educatief programma
- Wel aandacht voor 'motivatie', 'weerstand' en 'betrokkenheid' in groepsdynamische processen
- Emoties zelden gethematiseerd >< projecten raken emotionele snaar

Curriculum sociaal werk

H6 (A. Kenis)

EDO is actiegericht

- Persoonlijke ervaring: zelf in actie komen
- Zoeken naar oplossing voor concreet probleem + reflectie
- Handelingsbekwaamheid: moed en engagement

Integratie in 'educatief werken':

- Projectonderwijs = actiegericht
- Authentieke leeromgeving
- Activerende werkvormen binnen vormingsprogramma's ('gedragsverandering')

Curriculum sociaal werk

EDO vereist verbreden, verbinden en integreren

- Verbreden ~ perceptie: blikveld verruimen (hier-en-nu + elders-en-later, individuele + maatschappelijke, verschillende aspecten van duurzaamheidskwesties) → groter inlevingsvermogen
- Verbinden ~ denken: inzien en begrijpen van verbanden en patronen, implicaties op systeemniveau → beter begrip van de werkelijkheid
- Integreren ~ handelen: zoeken naar synergie, anticiperen op consequenties van acties op systeemniveau → meer verantwoordelijkheid

Bv. 'Zeven generaties ver(der) kijken'

H23 (J. Pauwels)

Curriculum sociaal werk

EDO vereist verbreden, verbinden en integreren

Integratie in 'educatief werken':

- Projectonderwijs: overrompelende complexiteit
- Startfase = verbredend: verschillende opties, invalshoeken overwegen en inventariseren
- Groepswork = verbindend: keuzes maken en inhoud verbinden tot consistent geheel
- Integratie = transfer van 'leerplek' → 'leefplek'

H20 (F. Monsecour)

Waar en hoe maakt sociaal werker het verschil?

- Brede theoretische vorming: ruime kijk op de werkelijkheid, generalistische/interdisciplinaire benadering
- Verscheidenheid aan competenties
- (Zelf)reflectie
- Participatieve reflex, aandacht voor empowerment en bottom-up werken

Noden:

- Weinig specifieke kennis en achtergronden over DO
- Expertise ontwikkelen over 'beïnvloeden van structuren'
- Beter leren systeemdenken en strategisch denken

EDO: kansen voor het sociaal werk?

Ja, maar...

- Politieke benadering van gemeenschapsvorming, sociaal kapitaal, empowerment,...
- Multi-level aanpak: het persoonlijke verbinden met ruimere maatschappelijke context (structuren, macht)
- Ecologisch burgerschap (autonomie in verbondenheid)
- Leerpotentieel van verschillen en conflicten erkennen (grenzen aan streven naar consensus)
- Participatie + gedeelde maar gedifferentieerde verantwoordelijkheid
- Ecologische rechtvaardigheid
- DO = politieke kwestie (≠ technisch probleem)
- Publieke ruimtes creëren